

és képzetek, Mit akar az emlékezet?) sugallják az olvasónak, hogy a tér- és időtapasztalás a könyv verseiben megjelenő tematikus lírai alapélmény fontos tényezője. A tér- és időtapasztalás az egyén alanyi létélménye az első fejezet (*Ő lesz ígéret) Programok, rendszerek* című költeményében. A jelenkori lét egzisztenciális alapját jelenti a gépi környezet, amelyből a lírai én úgy akarja a kitörést, hogy az ösztönös düh hangján szólal meg: „Nem fogtok begyűrni, se ilyen-olyan / programok, rendszerek! Digitálisak / s azon túliai!” A jelenben a lélek belső terein (is) uralkodó virtuális terekkel állítja szembe az én a múltat az archaikus „egykoron” határozószó alkalmazásával, egyben utalva arra is a vers végén, hogy az életelen digitális világgal szemben „hallani, hogy surrog, él a nedv alatt”. (Az élő nedv itt voltaképpen a vezetékek száraz adatáramával ellentétbe állított lüktető lét, szűkebben a vér szimbóluma). Már címe is mutatja, hogy a *Programok, rendszerek*hez hasonló tematikát hordozó vers a kötet végén olvasható *Rendszereidben*. A vershelyzet alapja a modern kori adattárolás eszköze, a winchester. Dobozi a szövegben tulajdonképpen az adatok és az emberi agy, illetve idegrendszer, azaz az érzékelés összefüggéseit fogalmazza versbe. A számítógépes adathordozó, amiben „rögzül színek sokasága s a fény, amely eltölt”, így válik az emlékezet, és – kisebb túlzással élve – az örökkévalóság eszközévé, amelyben – a mentett képek által – „a reszketeg élet [...] azt lükteti, hogy van / még erejéből”.

A múlt, a hagyomány, az emlékezet, illetve ezek hatása a jelenkor emberének tetteire, gondolkodására – ez a kötet legtöbb versének vezérgondolata. E bölcsélet perspektívájából szemlél és fogalmaz Dobozi Eszter megidézve költőelődöket (*Igék, számok; A tájba lehelve; Kéklő*) és mitológiai alakokat (*Gilgames és Enkidu*). A halandó ember számára a lét az elmúlás és a megmaradás körkörösségében

értelmeződik: a jelen élő, éppen történő, aktív, a múlt pedig ezzel szemben lezárt, passzív. Az emlékezet és a hagyomány azonban élővé teheti a múltat is, ahogy ez a kötet több versében is alapvetés: „Most már minden a voltakra vetítve / igaz. Ez a túlélőnek a kincse” (*Viszonyítva*); „mint az ánizs / illata, lengte át a múlt a szobát” (*Ki készülődik innen*); „a magába fordul, / szűkülő tudatba / hull minden, ami volt. / Ám az el-eltűnőn / túl még valami él” (*Még valami él*). Mert ha a múltat végképp lezártnak tekintjük, akkor nem vesszük figyelembe az emlékek és a hagyomány jelenünkre gyakorolt hatását, amelyek nélkül „torzó lesz minden élet [...] s már semmi sem [lesz] ugyanaz” (*Tankák*).

Végül az összekuszálódott egzisztenciális létben, amelyben „illan időnk [...] Elleng / a végtelenbe kéklőn” (*Kéklő*), már elveszni látszik a humánus, mert „ki tudja, mit akar az emlékezet”, és ki tudja, hogy hol „a tökéletes rend” (*Mit akar az emlékezet?*)? A válasz: a művészet, amely jelen megalkotottságával magában hordozza a múlt emlékeit, és áthagyományozza a jövőnek a jelen értékeit. Ebben az életemben (is) időtlen az alkotás az alkotó végességével szemben. Vagyis a művészet, „mint versnek a ríme, / időn kívülien éppúgy fölizzik. / S majd itt áll a tájba lehelve mindig” (*A tájba lehelve*). A költő számára pedig marad a jelenben a képek és a hangok rejteke, ahol tud „a fényes fehérrel / betelni, s csak lenni végtelenében” (*Amarillisz*).

A *Hószín átfut, sár fennakad* című verseskötet jól példázza, hogy – Erős Kinga szavaival – „Dobozi Eszter lírája az időbeliség dimenziójának kérdéseit is felveti, a múlt, a jelen és a jövő lehetőségét és tapasztalatát”, de ezen túlmenően a költőien lakozás dimenzióira is megpróbál válaszokat találni. Arra, hogy az emlékezet és a hagyomány hogyan teremti meg a művészet által jelenünkben a múlt és a jövő közötti érték közvetítő hidját.

KOLOZSI ORSOLYA

Szilágyi István: Katlanváros

MMA, 2019

A kolozsvári születésű, tavaly nyolcvanadik születésnapját ünneplő Szilágyi István régen jelentkezett új kötettel, pedig a szakma és az olvasóközönség is hosszú ideje várja egy új könyv születését, ami nem is meglepő olyan nagyszerű regények után, mint a

Kő hull apadó kútba (1975), az *Agancsbozót* (1990) vagy a *Hollóidő* (2001). Az MMA Kiadó ezt a várakozás keltette űrt igyekezett betölteni az idei könyvhétre megjelent *Katlanváros* című könyvvel, amely az író 1968 és 1988 között írt, főként az *Utunk* című

lapban publikált esszéit, tárcáit gyűjtötte össze.

A kötet terjedelmes fűlszövege egyértelműen egyfajta autobiografikus narratívát kínál fel, értelmezése szerint a közreadott írásokból kirajzolódik Szilágyi István családjának és személyes sorsának története, a kötet voltaképpen olvasható úgy is, mint önéletrajzi regény: „Ekképpen a kötet »memorialisztikus« darabjai olyan nevelődési regényt is alkotnak, ahol a főhős mégiscsak Szilágyi István...” Ennek az elképzelésnek megfelelően a hat hosszabb írást a szerző élettörténetének időrendjében szerkesztették egymás után. Az első, a könyv címét is adó szöveg az író gyerekkorának városát, a szilágysági Zilahot mutatja be, a katlan metaforában megragadva a város lényegét: „...roskadt hátú, erdős öreghegy (a Meszes) tövében, melyre horpadásszerű, mély völgyet zárnak rá a szőlőhegyek. A hegyből – melynek legmagasabb pontja sem éri el az öles bükkök koronájával sem az ezer métert – gyér vizű patak szivárog elő, átbujkál a katlanváros kertjei, utcái alatt; folyása mentén egy kicsit megnyílik a völgy, arra lehet valahogy kijutni más tájak felé, arra jár a vonat is. A Meszes erdőiben laknak a farkasok, a kányák, a vaddisznók, a kődök meg a Hatló nevezetű szél; körben a szőlőkben: nyulak, rigók, seregélyek, bábaszarkák, mátyásmadarak meg kerülők. Mindezekről körülvéve, lent a katlanban lakunk mi, zilahiak.” A természeti környezet leírását szociográfiai áttekintéssel köti össze, különböző terekhez rendelve az egyes társadalmi csoportokat. Ebben az írásban Szilágyi emléket állít annak a városnak, ahol gyerekkorát töltötte (bár Kolozsváron született, kétéves kora körül a család visszatért Zilahra), s amelyhez legelső, meghatározó emlékei kötik. A város történelmét, bőséges hányattatásait is számba veszi, a kezdetektől a két világháborúig jutva. Innentől család-történeti jelleget kap az írás, hiszen az író feleleveníti a fájó emléket, hogy hiába várják haza édesapját a második világháborúból.

A következő írás jóval kevésbé széttartó, és itt a személyes emlékek is háttérbe szorulnak, bár nem tűnnek el teljesen. Az *Asszonyélet egy sírkövön* egy zilahi temető sírköve és a körülötte található fejfák feliratai alapján igyekszik rekonstruálni egy hosszú életet, Adorjányi Juliannáét.

Az asszony tizenegy gyermeket szült, két férjét gyászolta el – ez akkoriban viszonylag tipikus női sorsnak számított. Nagyon különös megfigyelni, hogy Szilágyi mekkora empátiával és beleérzéssel képes kezelni a női sorsokat, bár ezt a tudását már a *Kő*

hull apadó kútba című regényben is bizonyította. Figyelemre méltó ebben az írásában, ahogy a fiaikat a frontról hazaváró anyákról gondolkodik, s közben el tudja hagyni a hagyományos férfidiskurzus alapvetéseit: „Az anyák ezért bizonyára mindig is hiábavaló örültségnek érezhették a háborút [...] Az efféle meggyőződésekben aztán az sem ingatott meg, hogy tudtam, az anyák néha ilyen búcsújelszavakkal engedték harcba fiaikat: »vagy pajzsoddal, vagy pajzsodon«. Tehát inkább dögölj meg, mintsem legyőzöttként élj tovább. Ó, én ezekben a magasztos dolgokban sosem hittem. Hogy aztán az egyes korok anyái valójában miért kellett ily kérlelhetetlen és nagyasszonyi hangon búcsúzzanak fiaiktól, és hogy aztán nekünk kisiskolás történelemórákon miért kellett ezekben a női magatartásokban a fenséges, a nem-alkuvó, ősz-pozitív asszony példát felismernünk, ez inkább az ideológiák történetére, s ha nem, a szuggesztiókéra, legjobb esetben a fanatizmusokéra tartozik.” Amellett, hogy bizonyítja, milyen empátiával képes megérteni az anyák érzelmeit, azt is megmutatja ez az idézet, hogy minden közhelyet, gondolkodási sémát képes felülbírálni, egy hirtelen nézőpontváltással más megvilágításba helyezni, újraértelmezni. A kötet írásaiban – témától szinte függetlenül – mindig nagyon erőteljes a bölcséleti dimenzió: bármiről értekezik is Szilágyi, azt mindig távolra mutató reflexiók, filozofikus gondolatfutatok kísérik.

A harmadik, hosszú írás a *Vesztesek* címet viseli, a háborúkról, a harcterek áldozatairól, az elveszett férfiakról beszél, arról, hogy a háborúban csak „vesztesek és még vesztesebbek vannak”. Természetesen nem elvont gondolatként értekezik a fájdalmas témáról, hanem saját családjának „veszteseit”, fronton harcoló tagjait veszi számba. Nagyp-

jai, valamint édesapja kerülnek szóba, ez utóbbinak eltűnése fájó veszteséggként pulzál a sorok között, igyekszik gyermekkori emlékeiből és a néhány megmaradt adatból megidézni édesapját, de azt tapasztalja, hogy alig valamiből gazdálkodhat, emlékei, a rendelkezésre álló adatok is végesek, az édesapja sokkal inkább betölthetetlen hiányérzet, mint bármi más. Az apák története mellett természetesen az otthon maradó, erős, megtartó anyák története is

felsejlik, saját édesanyjáról azt írja, „afféle fáradt Hemingway-hős, aki a ringben félig agyonverve is lábon marad”. A következő írásokban egyre inkább távolodik a család történetétől, ezekben már inkább saját ifjúkora kerül a középpontba. Az *Idelenn, oda-*

fenn szétfutó gondolatmenetét a természet szerepére, a kóborlások, a hegyek iránti szenvedély tartja össze, s végül egy a Radnai-havasokban, a Lálavölgyben megesett kalandos, viharos pizstrángozás története bontakozik ki, mely az életben való helytállás metaforájaként is olvasható. Az „*Aztán kitágult a világ...*” egy rövidebb írás, amely a Szilágyi Domonkoshoz fűződő viszony („soha egyetlen pályatárs vagy barát sem készítetett oly mértékben önvizsgálatra, mint ő; mondhatnám, a pusztá létezésével”) és a legendás költőtárs megidézése egy több napon át tartó közös utazás emlékének keresztül.

A könyv utolsó, hatodik írása, a *Kóborló évek* nyolc rövidebb írást szed egybe, amelyekben közös, hogy az általuk felidézett emlékek mind az Utunk szerkesztőségében töltött korai évekből valók. Ezekben a karcolatszerű írásokban a pályatársak, kollégák, fontosabb kortársak alakjai skiccelődnek fel, a szerkesztőségi munka lényege, a riportok ké-

sztítése közben bejárt vidékek, élmények jelennek meg. Ezekben az írásokban is dominál a kötet egészére jellemző, kiapadhatatlan mesélőkedv, az emlékek felidézésének öröme, de a szövegek terjedelmével párhuzamosan a „masszív építményekként” burjánzó hosszú mondatok is rövidülnek itt, szemben a *Katlanváros* másik öt írásával. Szilágyi István esszéit olvasni nemcsak azért nagy élmény, mert beleláthatunk a viszonylag zárkózottan élő nagy író személyes életébe, családjának történetébe, hanem azért is, mert az élettörténet mellett megismerhetjük a szerző gondolkodásmódját. Nagy távolságokról indított, kanyargós szövegeiben egy rendkívül eredeti összefüggésekben gondolkodó, az élet szinte minden jelenségét, társadalmi, erkölcsi, történelmi, irodalmi kérdéseket egyaránt szívesen boncolgató elme működése bontakozik ki, s ez legalább annyira izgalmas, mint az életrajzi vonatkozások.

SMID RÓBERT

Lövétei Lázár László: Miféle harag

Előretolt Helyőrség, 2019

Lövétei Lázár László költészete régóta él az antik formák és tematikák bűvöletében. Bár Árkádia eddig is többszörös metaalakzatként munkálkodott az életműben, a pásztori idill, a bukolika és az eklogák szegélyezte terület új kontúrajait mutatja meg a *Miféle harag* versein keresztül, amennyiben azokat a manapság divatos öko-poétika felől olvassuk. Az ekloga, illetve annak módosult formája, a kötetben szerepeltetett „ökloga” ökokritikus műfajként pozicionálódik – tehát olyanként, amely a környezetnek, a naturának a valahogyan értésére hívja fel a figyelmet, és reflektál az ahhoz való attitűdünkre, egyben feltárva a természetesnek ható költői tér megcsináltságát is –, ezzel pedig kétségkívül csavar egyet a zsáner gerincét alkotó párbeszédessé jelleget. Vagyis az atmoszferikus tájat nemcsak a *Zöldből a Sivtagba* helyezik át a szövegek (hogy a kötet két ciklusára utaljak, amelyből az előbbi már megjelent külön kötetben), de a rurálisból az urbánusba is.

Az antik forma használata ebben a kontextusban egyszersmind reflektál a zsáner eredetére, vagyis arra, hogy az eklogák eszképzismusa önfelszámoló illuzórikusság, hiszen a jelentős eklogairók túlnyomórészt városokban éltek. E belátás a kortárs vi-

szonyok között pedig úgy csapódik le, hogy az antropocén korszakában – vagyis nagyjából a második ipari forradalomtól datálható új földtörténeti érában, amikor az ember már kimutathatóan hatással bír a környezetére – markánsan artikulálják a versek annak kérdését: hova lehet menekülni és elvágyódni akkor, ha már sehol nem találunk semmifajta természetes dolgot magunk körül, illetve amikor eminens mód rádöbbenünk arra, hogy nincsenek önmagukban álló, hatástalan rendszerek (vö. pillangóhatáselmélet), tehát minden tekinthető természet(i)nek, hiszen változást okoz a naturában? Ezzel a markáns tematikus orientációval Lövéteit az új kötet a bioirodalom olyan képviselői mellé helyezi, mint például Kollár-Klemencz László vagy Györfly Ákos.

Első olvasásra a *Miféle harag* szerkeszetileg a jól ismert, fásultságba hajló pesszimista scenárióktól egyáltalán nem akar elhatárolódni, hiszen a *Sivtaggal* kiegészült *Zöld* ciklus félreérthetetlenül teleologikus narratívát kínál az olvasó számára. Ezt az irányt erősíti, hogy több hanyatlástörténet is fut egymással párhuzamosan: a természet tönkretétele mellett ilyen a lírának előbb újjgyakorlattá devalválódása („s lassan a hexameter is csak ronda rutin

